

Magdalena Bednarska

Działalność duszpasterstwa osób niesłyszących w komunikowaniu Dobrej Nowiny o Jezusie Chrystusie. Raport z badań własnych

Duszpasterską opieką w Polsce są objęte wszystkie grupy osób, także te z uszkodzonym słuchem. Należą do nich osoby niesłyszące, posługujące się w codziennej komunikacji językiem migowym oraz osoby słabosłyszące, które posługują się mową foniczną, czasami także językiem migowym (PJM) lub migany (SJM)¹.

Opieka, jaką sprawuje nad osobami z uszkodzonym słuchem duszpasterstwo przybiera różne formy. Duszpasterstwo realizuje swoje zadania w taki sposób, aby doprowadzić swoich podopiecznych do spotkania z Jezusem i poznawania Dobrej Nowiny – czyli nauki, którą głosił Jezus w taki sposób, aby stworzyła się prawdziwa zażyłość z Nim i tym samym zrealizował cel ostateczny – Zbawienie.

W przedstawionym artykule zostaną zaprezentowane wyniki badań przeprowadzonych w Polsce, które pokażą działalność duszpasterstwa osób niesłyszących i zadań, jakie są realizowane

na rzecz podopiecznych, aby jak najlepiej przekazać im naukę Jezusa. Implikacje wynikające z badań, ujęte na końcu artykułu, mogą być początkiem zmian, które bez wątpienia trzeba wprowadzić w aktualnie funkcjonującym modelu duszpasterstwa.

1. Nauka Jezusa o osobach z niepełnosprawnością

Kościół uważa za wyjątkowo umiłowanych przez Jezusa Chrystusa tych, którzy żyją z różnymi niesprawnościami. W ostatnich latach rozwinęła się świadomość eklezjalna i społeczna oraz dokonał niewątpliwy postęp w pedagogice specjalnej – w tym w surdopedagogice, co sprawia, że osoby niesłyszące i słabosłyszące są objęte wychowaniem religijnym realizowanym w różnych miejscach i z dostępem do wielu źródeł formacji. Są one tak samo powołane do zbawienia jak słysząca część społeczeństwa.

¹ Polski język migowy (PJM) jest naturalnym językiem migowym niesłyszącej społeczności. Jest to język przekazywany w drodze naturalnej akwizycji tak samo, jak osoby słyszące nabywają język polski. PJM posiada własną gramatykę o charakterze wizualno – przestrzennym, która nie odpowiada gramatyce języka polskiego ze względu na to, że jego struktura opiera się na modalności wzrokowej, a język polski na modalności słuchowej. Język migany zaś (SJM – System Językowo-Migowy) to równoległe posługiwanie się formami językowymi i znakami migowymi ustabilizowanymi w danym środowisku niesłyszących, według zasad gramatycznych obowiązujących w języku ojczystym osób porozumiewających się. Znaków migowych używa się w szyku gramatycznym języka ojczystego, dodając fakultatywnie lub obowiązkowo końcówki fleksyjne za pomocą alfabetu palcowego. Język migany stosuje się zawsze razem z językiem mówionym. Zob. P. Tomaszewski, *Podstawowe dane lingwistyczne i socjolingwistyczne na temat naturalnego języka migowego*, „Studia nad Językiem Migowym” nr 1 (2007), s. 6-38; B. Szczepankowski, *Język migany w szkole*, Warszawa 2004, s. 16.

Dyrektorium ogólne o katechizacji podkreśla prawdę, że miłość Ojca do tych najsłabszych dzieci i ciągła obecność Jezusa z Jego Duchem prowadzą do ufności, natomiast każda osoba, niezależnie od jej ograniczeń, jest zdolna do wzrostu w świętości (por. DOK 189).

Evangelie zawierają mnóstwo opisów, które wskazują na troskę Jezusa o osoby chore oraz z niepełnosprawnościami. Począwszy od ewangelisty Mateusza do Jana można znaleźć opisy uzdrawiania chorych z ich dolegliwości: „niewidomi wzrok odzyskują, chłomi chodzą, trędowaci doznają oczyszczenia, głusi słyszą, umarli zmartwychwstają, ubogim głosi się Ewangelię” (Mt 11,5); „Jezus więc zdjęty litością dotknął ich oczu, a natychmiast przejrżeli i poszli za Nim” (Mt 20,34); „W świątyni podeszli do Niego niewidomi i chłomi, i uzdrowił ich” (Mt 21,14); „A Jezus widząc, że tłum się zbiega, rozkazał surowo duchowi nieczystemu: «Duchu niemy i głuchy, rozkazuję ci, wyjdź z niego i nie wchodź więcej w niego!» (Mk 9,25); „Lecz Jezus im odpowiedział: «Nie potrzebują lekarza zdrowi, ale ci, którzy się źle mają» (Łk 5,31); „Rzekł do niego Jezus: «Wstań, weź swoje łóżko i chodź!» (J 5,8). Evangelie podkreślają zatroskanie Chrystusa o tych ludzi².

Wskazywanie na wartość osób z niepełnosprawnościami to dla każdego cenna lekcja i wezwanie do realizacji pierwszego i najważniejszego przykazania – miłości Boga i bliźniego. W osobach z niepełnosprawnością powinniśmy bowiem dostrzegać samego Boga, który zniża się do poziomu człowieka, rezygnując ze swojej Boskości i przychodzi do nas pod postacią człowieka słabego, grzesznego. Tylko w ten sposób my, jako ludzie grzeszni, jesteśmy w stanie zobaczyć Boga w drugim, potrzebującym człowieku

i nauczyć się prawdziwie kochać, nie zważając na te dodatkowe trudności, które widzimy u innych.

2. Działalność duszpasterstwa

Evangelizacja jest jedną z form doprowadzenia człowieka do spotkania z Bogiem i spowodowania, że podejmowane działania doprowadzą do rozwoju wiary dojrzałej. Cel ten realizują wszystkie duszpasterstwa działające w Polsce, w tym duszpasterstwa specjalne. W Polsce w każdym większym mieście działa duszpasterstwo, które zajmuje się osobami niesłyszącymi i słabosłyszącymi. Oferta duszpasterstw jest bardzo zróżnicowana i uzależniona od możliwości finansowych i zaangażowania osób duchownych i świeckich. Im szersza i bardziej atrakcyjna oferta, tym więcej osób włącza się w działalność duszpasterstwa.

Polskie duszpasterstwa, które zajmują się osobami niesłyszącymi i słabosłyszącymi realizują swoje działania głównie poprzez spotkania liturgiczne, modlitewne, formacyjne, ale nieodłączną i równie ważną częścią działań są wycieczki, zabawy, pielgrzymki i spotkania okolicznościowe. Łączenie elementu stricte religijnego i integracyjnego warunkuje jedność wśród ludzi, która sprawia, że zawiązuje się prawdziwa wspólnota. Systematyczne działania duszpasterza, jak i osób mu pomagających – siostr zakonnych, osób świeckich powodują, że duszpasterstwo się rozwija, a cele zostają zrealizowane.

Działalność duszpasterstwa jest realizowana także przez współpracę ze Specjalnymi Ośrodkami Szkolno-Wychowawczymi dla dzieci i młodzieży niesłyszącej i słabosłyszącej, o ile taki ośrodek znajduje się na terenie duszpasterstwa. Współpraca ta odbywa się

² K. Półtorak, *Duszpasterstwo niesłyszących*, w: *Duszpasterstwo specjalne*, red. R. Kamiński, B. Drożdż, Lublin 1998, s. 161.

przez katechizację dzieci i młodzieży i ma na celu: 1) doprowadzenie uczniów do poznania Boga osobowego, żywego; 2) angażowanie uczniów w działalność duszpasterstwa przez uczestnictwo w Eucharystii, przygotowanie do życia sakramentalnego, a ostatecznie 3) do kontynuowania dzieła i przekazywania wiary kolejnym osobom.

Docieranie z pomocą do osób potrzebujących, zarówno interesujących się życiem Kościoła, jak i tych, którzy z różnych powodów nie mogą brać w nim udziału, jest istotnym zadaniem duszpasterza. Realizacja jego zadań odbywa się nie tylko podczas sprawowania sakramentów w Kościele, ale także w pomocy osobom niemożącym do niego dotrzeć. Czynione jest to przez rozmowę, pocieszenie, ale także udzielenie sakramentów w warunkach domowych, czasami szpitalnych.

Wszystkie te działania składają się na sprawne, efektywne realizowanie zadań duszpasterstwa i jego sukces wśród wiernych.

Celem przeprowadzonych badań było zbadanie roli duszpasterstwa osób niesłyszących w przekazywaniu treści religijnych oraz pokazanie aktualnie funkcjonującego modelu działań i wyników.

2.1. Opis badań

Badania zostały przeprowadzone w dwóch polskich duszpasterstwach: we Wrocławiu i w Lublinie w listopadzie 2016 roku. Odpowiednio wcześniej zostały ustalone: termin i miejsce rozmowy. Przygotowane zostały także narzędzia badawcze.

Warunki przeprowadzania wywiadu były różne, jednak pozwoliły na swobodną rozmowę i uzyskanie wyczerpujących wypowiedzi. Badanie we Wrocławiu odbyło się w Centrum Duszpasterskim Archidiecezji Wrocławskiej przy ul. Katedralnej, w Lublinie zaś

w Specjalnym Szkolno-Wychowawczym dla Dzieci i Młodzieży Niesłyszącej i Słabo Słyszącej im. Jana Pawła II.

Badania miały na celu udzielenie odpowiedzi na następujące pytania:

1. Jak wygląda udział uczniów w formacji chrześcijańskiej realizowanej w szkole?

2. Jak się kształtuje udział osób niesłyszących i słabosłyszących w działalność duszpasterstwa?

3. Jaka jest oferta duszpasterstwa dla osób niesłyszących i słabosłyszących na terenie miasta?

4. Jakie metody są stosowane przez duszpasterza celem przekazywania treści religijnych osobom niesłyszącym i słabosłyszącym?

5. Na jakie problemy napotyka duszpasterstwo podczas realizacji swoich zadań?

2.1.1. Techniki, narzędzia i problemy badawcze

W badaniach zastosowano technikę wywiadu. Narzędziem badawczym był kwestionariusz wywiadu, który składał się z trzech części:

- pytań dotyczących duszpasterza,
- pytań dotyczących lekcji religii i religijności uczniów,
- pytań dotyczących duszpasterstwa niesłyszących.

2.1.2. Badane osoby

Badaniem zostali objęci księża, pełniący posługę duszpasterską na rzecz osób niesłyszących i słabosłyszących. Badani są także katechetami w Specjalnych Ośrodkach Szkolno-Wychowawczych dla dzieci i młodzieży z wadą słuchu. Nie jest to jednak ich jedyna posługa – dodatkowo mają przydzielone inne obowiązki duszpasterskie. Badani mają ukończone studia wyższe magisterskie z teologii uzupełnione o kurs lub studia podyplomowe z surdopedagogiki. W codziennej komunikacji z osobami niesłyszącymi posługują się

Systemem Językowo-Migowym (SJM) i mową foniczną. Naturalny Polski Język Migowy (PJM) nie jest powszechnie stosowany w posłudze duszpasterkiej, gdyż alumni seminariów nie mają w programie studiów kursu naturalnego języka migowego, a treści Eucharystii są przygotowane wyłącznie w SJM. Badani duszpasterze są jednymi z nielicznych w Polsce, których posługa na rzecz osób niesłyszących i słabosłyszących jest pierwszą i najważniejszą, gdyż jak praktyka pokazuje duchowni zajmujący się duszpasterstwem specjalnym mają przydzielone inne obowiązki, co skutkuje powierzchownym zaangażowaniem się w pracę na rzecz osób niesłyszących i słabosłyszących. Duszpasterze wybrani do tych badań reprezentują wąską grupę posługujących, którzy mogą skoncentrować się na pomocy osobom niesłyszącym i słabosłyszącym w szerszym zakresie.

3. Analiza wyników badań własnych

Przeprowadzone badania pozwoliły na uzyskanie wyczerpujących odpowiedzi na pytania badacze.

- Jak wygląda udział uczniów w formacji chrześcijańskiej realizowanej w szkole?

Wywiad pokazuje, że formacja odbywa się głównie podczas lekcji religii i wydarzeń realizowanych w szkole, tj. uroczystości, jasełka.

Wiedza uczniów niesłyszących jest niewielka w zakresie zarówno podstawowych, jak i szerszych kwestii wiary. U tej grupy uczniów dominuje brak myślenia abstrakcyjnego. Duszpasterze mówią jasno, że wiedza uczniów słabosłyszących jest na wyższym poziomie. Z wypowiedzi badanych wynika, że zdarzają się uczniowie z większą wiedzą, a uwarunkowane jest to wychowaniem religijnym w domu, typem rodziny (głucha/słysząca) oraz ubytkiem słuchu.

Biorąc pod uwagę fakt, że wychowanie religijne w rodzinach słyszących często jest traktowane jako coś pobocznego, nie dziwi, że w rodzinach, które posiadają dzieci z uszkodzonym słuchem jest podobnie. Konieczne jest tu zaznaczenie, że 90% dzieci z uszkodzonym słuchem rodzi się w słyszących rodzinach, co także warunkuje działania podejmowane przez rodzinę. Przyswojenie języka migowego przez dziecko i rodziców to dłuższy proces, podobnie jak rehabilitacja słuchu i mowy. Te czynniki znacząco wpływają na to, że podejmowanie formacji religijnej zaczyna się często dopiero na poziomie edukacji przedszkolnej, wczesnoszkolnej lub później.

Trzeba zaznaczyć, że bardzo dużą rolę odgrywają oddziaływania katechetów, którzy kształtują w uczniach potrzebę emocjonalnego i wolitywnego przyłgnięcia do Boga, co skutkuje w późniejszym okresie włączanie się w działalność duszpasterstwa. Potwierdzają to badani duszpasterze, którzy jasno stwierdzają, że podczas udziału w Eucharystii przeważa tendencja odpowiedzi na wezwania celebransa, nie zaś bierne uczestnictwo i wpatrywanie się w rytuały mszalne.

Z uzyskanych informacji wynika, że uczniowie czasami angażują się w działalność pozalekcyjną celem zgłębiania wiedzy. Dokonuje się to podczas wyjazdów, a jest uzależnione od miasta – oferty i zaangażowania duszpasterza.

Tendencja ogólna wskazuje raczej na brak angażowania się uczniów, co jest podyktowane brakiem wychowania religijnego w rodzinie, mało atrakcyjną ofertą (w tym niezrozumieniem treści). Potwierdza się tutaj, że w najkorzystniejszej sytuacji są osoby słabosłyszące, u których odbieranie treści na drodze słuchowej daje lepsze efekty. Brak znajomości naturalnego języka migowego (PJM) przez duszpasterzy znacząco utrudnia przekazywanie treści religijnych,

tym samym zamykając duszpasterzom drogę do pełniejszej formacji osób, z którymi pracują.

- Jak się kształtuje udział osób niesłyszących i słabosłyszących w działalność duszpasterstwa?

W posługę duszpasterską zarówno młodzi, jak i dorośli angażują się czasami – najczęściej przy sprawowaniu sakramentów, poprzez tłumaczenie czytań w trakcie Eucharystii na naturalny język migowy, zbieranie tacy, posługę ministrancką. Badani duszpasterze wskazują na wartość tłumaczeń, ponieważ jest to dla uczestników droga do lepszego zrozumienia nauki Jezusa.

- Jaka jest oferta duszpasterstwa dla osób niesłyszących i słabosłyszących na terenie miasta?

Duszpasterze podkreślają, że atrakcyjność i mnogość działań warunkuje sukces duszpasterski. Od działań podejmowanych przez duszpasterza zależy, ile osób będzie uczestniczyło w życiu duszpasterstwa i włączało się w jego działalność. Obfitość oferty jest uzależniona od chęci i możliwości duszpasterza.

Podstawową formą działalności duszpasterstwa jest Eucharystia. Częstotliwość odprawiania kształtuje się różnie. W miastach, w których były prowadzone badania wygląda to bardzo dobrze. Badane ośrodki są jednymi z najlepiej działających w Polsce.

We wrocławskim ośrodku duszpasterskim Eucharystię celebrowa się co tydzień w niedzielę i w święta 2-3 razy dziennie, dodatkowo w tygodniu 1-2 razy oraz w szkole. W Lublinie Eucharystia odbywa się w każdą niedzielę. W obu miastach uczęszcza na nie 60-150 osób.

Przeważają osoby dorosłe, mniejsza jest liczba dzieci. Podczas Eucharystii gromadzą się osoby z wszystkimi

uszkodzeniami słuchu, także wspomagane aparatami słuchowymi i implantami ślimakowymi.

Oferta badanych duszpasterstw obejmuje także sakrament pojednania – zawsze przed Eucharystią, z którego regularnie korzysta dużo osób.

Badane ośrodki kierują swoją ofertą do wszystkich grup osób. Jest ona szeroka i obejmuje takie formy działalności, jak: agapy, świąteczne i imieninowe spotkania, kursy, rekolekcje, Europejskie Spotkanie Młodych Taizé, spotkania biblijne – słowo na niedzielę, pielgrzymki: w Polsce i zagranicę, jasełka, kolędę, Dzień Głuchego, koło różańcowe.

- Jakie metody są stosowane przez duszpasterza celem przekazywania treści religijnych osobom niesłyszącym i słabosłyszącym?

Biorąc pod uwagę zakres stosowanych metod, trzeba zaznaczyć, że jest on uwarunkowany światopoglądem duszpasterza (metoda komunikacji z uczestnikami) oraz możliwościami duszpasterstwa (w tym finansowymi).

W przekazie stosowany jest przeważnie SJM i mowa foniczna. PJM nie jest dobrze znany przez duszpasterzy (brakuje kursów i nie każdy chce się go uczyć), aczkolwiek we Wrocławiu trwają prace nad zaadaptowaniem Eucharystii w PJM.

Treści homilii są przekazywane z użyciem planszy, prezentacji multimedialnych, rekwizytów. Wrocławski ośrodek wyświetla treści Eucharystii i modlitw na ekranie oraz angażuje w posługę osoby muzyczne.

- Na jakie problemy napotyka duszpasterstwo podczas realizacji swoich zadań?

Ostatni z problemów wykazuje spójność w udzielanych odpowiedziach. Duszpasterze wskazali:

- małą liczbę księży posługujących na rzecz osób niesłyszących i słabosłyszących (aktualnie jest 1 duszpasterz na diecezję),

- brak znajomości naturalnego języka migowego (PJM) przez duszpasterzy,

- mnogość posług duszpasterzy skutkującą brakiem czasu na rozwinięcie działań w zakresie duszpasterstwa głuchych,

- problemy z dotarciem do dzieci i młodzieży,

- problemy ze zmobilizowaniem dorosłych głuchych do uczestnictwa w Eucharystii (np. u osób po zawarciu małżeństwa),

- brak lub zbyt małą liczbę świeckich osób mogących pomagać w realizacji zadań duszpasterstwa,

- niewystarczającą liczbę narzędzi, które można zastosować podczas Eucharystii – rzutnika i innych,

- brak świeckich tłumaczy języka migowego na Eucharystii,

- połączone duszpasterstwo osób niesłyszących i słabosłyszących – uniemożliwiające stosowanie jednolitych działań. Specyfika funkcjonowania tych grup jest różna, każda z nich ma inne trudności, a w konsekwencji inne potrzeby,

- ograniczone środki finansowe na działalność duszpasterstwa.

4. Wnioski

Zrealizowane badania pokazały fragment działalności polskiego duszpasterstwa osób niesłyszących.

Zebrane z użyciem wywiadu informacje od duszpasterzy w wielu aspektach pokrywają się. Można zauważyć podobieństwo w rezultatach wychowania religijnego w szkole. Duszpasterze potwierdzają, że najczęściej korzyści z prowadzonych działań wynoszą osoby słabosłyszące, posługujące się mową foniczną, wspomaganą SJM. Zauważają jednak, że największą

grupą osób biorącą udział czynnie w praktykach religijnych są osoby starsze.

Podobieństwo można zauważyć także w komunikowaniu treści religijnych podczas lekcji religii i spotkań w duszpasterstwie – stosowane są plansze, prezentacje multimedialne, rekwizyty.

Jednoś w wywiadzie bardzo wyraźnie widać w idealnym modelu duszpasterstwa, który wyobrażają sobie księża duszpasterze. Ich doświadczenia pokrywają się, co może być wskazówką w reorganizacji działań aktualnie podejmowanych na rzecz osób niesłyszących i słabosłyszących. Wieloletnia posługa duszpasterzy pozwoliła na wypracowanie nowego modelu, który będzie bardziej efektywny dla osób niesłyszących i słabosłyszących.

Trudności wymienione przez badanych duszpasterzy skutkują brakiem różnych inicjatyw ze strony osób niesłyszących i słabosłyszących na rzecz duszpasterstwa, nieuczęszczaniem na Eucharystię z powodu lenistwa, konfliktów między sobą czy przechodzeniem z Kościoła Katolickiego do zboru Świadków Jehowy.

Należałoby przeprowadzić badania mające na celu ustalenie, co najlepiej sprawdza się i wdrożyć jeden model dla wszystkich ośrodków w Polsce.

Duszpasterze na podstawie dotychczasowych doświadczeń wskazali, jak ich zdaniem powinien wyglądać model idealny. Wymienili:

- większą liczbę księży,

- umiejętność biegłego posługiwania się naturalnym językiem migowym przez duszpasterzy,

- stałe miejsce duszpasterstwa (teraz duszpasterstwa funkcjonują przy innych parafiach),

- brak dodatkowych posług duszpasterskich, a skoncentrowanie się tylko na tej jednej,

- zaangażowanie świeckich osób do pomocy,

- większą liczbę narzędzi, które można zastosować podczas Eucharystii,
- zaangażowanie wykwalifikowanych tłumaczy języka migowego,
- rozdzielenie w posłudze duszpasterskiej osób niesłyszących od słabosłyszących,
- zwiększenie środków finansowych na działalność duszpasterstwa.

Opracowanie dobrego modelu dałoby podstawy do włączenia się osób niesłyszących i słabosłyszących w życie Kościoła, a to w przyszłości zaowocowałoby dojrzałą wiarą i poczuciem wspólnoty u tej grupy osób. Pozytywnym efektem byłoby także uformowanie ewangelizatorów, którzy byłiby przygotowani merytorycznie i praktycznie do głoszenia Dobrej Nowiny kolejnym osobom.

Jak wskazują powyższe wnioski, wiele jest do zrobienia, ale z zaangażowaniem odpowiednich osób,

którym nie jest obojętne zbawienie człowieka można to zrobić. Wypracowanie odpowiedniego modelu działań oraz zobaczenie pozytywnych wyników będzie przynosiło korzyść osobom niesłyszącym i słabosłyszącym, którzy w poczuciu odpowiedzialności za drugiego człowieka będą chcieli przyczyniać się do pomnażania jego wiary i propagować naukę Jezusa, która jest w dzisiejszych czasach tak bardzo potrzebna.

Nasz Mistrz wzywa każdego do głoszenia Dobrej Nowiny i chce się nami posługiwać do realizacji dobrych celów. Wyrażenie zgody na to, aby żyć Jego nauką i przekazywać ją dalej jest nie tylko naszym obowiązkiem. Powinno być także pragnieniem, które w sobie rozwijamy. Pragnieniem, które bez współpracy z duszpasterstwem, a przede wszystkim z Duchem Świętym nie będzie możliwe.

Bibliografia

1. dokumenty Kościoła:
– Dyrektorium ogólne o katechizacji (DOK).
2. Pismo Święte Nowego Testamentu, wydanie trzecie poprawione, Poznań – Warszawa 1980.
3. Półtorak K., *Duszpasterstwo niesłyszących*, w: *Duszpasterstwo specjalne*, red. R. Kamiński, B. Drożdż, Lublin 1998, s. 157-189.
4. Szczepankowski B., *Język migany w szkole*, Warszawa 2004.
5. Tomaszewski P., *Podstawowe dane lingwistyczne i socjolingwistyczne na temat naturalnego języka migowego*, „Studia nad Językiem Migowym” nr 1 (2007), s. 6-38.

Mgr Magdalena Bednarska – doktorantka w Katedrze Pedagogiki Specjalnej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie.